

TÜRKİYE'DE UZAKTAN EĞİTİM POLİTİKALARI

Distance Education Policies In Turkey

*Doç. Dr. Hasan Alpay KARASOY / ** Emin CEBE / *** Pelin BABAĞLU

Özet

Uzaktan eğitim modelleri pek çok ülkenin eğitim politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanılan COVID-19 salgını, uzaktan eğitimin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Salgın öncesinde gelişmiş bir uzaktan eğitim altyapısı bulunan ülkeler bu süreçte eğitim sisteminin devamını sağlayabilmişlerdir. Bu altyapıya sahip olmayan kimi ülkeler ise eğitim sistemlerinde ciddi sıkıntılar ile karşılaşmışlardır. Kamu politikaları alanında önemli konu başlıklarından biri olan eğitim alanı da bu açıdan dikkat çekmektedir. Salgın sonrası dönemde uzaktan eğitim sistemlerinin yaygınlaşacağı ve bu alana yapılan yatırımların artacağı öngörülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada uzaktan eğitim kavramı ele alınacak, tarihçesi ile birlikte avantaj ve kısıtlılıkları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatür taranarak Dünyada ve Türkiye'de mevcut durum ele alınmış ve ilgili politika alanındaki durum üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ulaşılan bulgular sonucunda eğitim alanında oluşturulan kamu politikalarının etkilerini ve pandemi gibi olağan üstü durumlarda kamu politikası oluşturabilmenin önemini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Eğitim Politikaları, Kamu Politikaları, COVID-19, Dijitalleşme

Abstract

Distance education systems play an essential role in the education policies of many countries. The COVID-19 pandemic has once again demonstrated the importance of distance education. Countries that had a developed distance education infrastructure before the epidemic ensured the continuation of the education system in this process. Some countries that do not have this infrastructure have faced severe problems in their education systems. The field of education, which is one of the critical issues in public policy, draws attention in this respect. It is expected that distance education systems will become widespread, and investments in this field will increase in the post-pandemic period. Therefore, this study will focus on the concept of distance education, and the potential use of DE systems will be discussed, and its advantages and limitations will be revealed along with its history. The current situation in the world and in Turkey has been discussed by scanning the national and international literature on the subject and evaluations have been made on the situation in the relevant policy area. As a result of the findings, it is aimed to reveal the effects of public policies created in the field of education and the importance of creating public policy in extraordinary situations such as pandemics.

Keywords: Distance Education, Education Policies, Public Policies, COVID-19, Digitalization

*Hasan Alpay KARASOY, Doç. Dr. , Selçuk Üniversitesi, dr.alpaykarasoy@gmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-3813-2960>)

** Emin CEBE, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi YL Öğrencisi, emincebe98@hotmail.com (<https://orcid.org/0000-0002-6421-8004>)

*** Pelin BABAĞLU, Öğr. Gör., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Uzaktan Eğitim MYO, pelinbabaoglu@isparta.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-7542-1323>)

GİRİŞ

Kitlesel eğitim yaklaşımının bir gereği olarak hayat boyu öğrenme süreci toplumların üzerinde oldukça fazla durduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzaktan eğitim modelleri bu ‘hayat boyu öğrenme’ olgusunu destekleyen en güçlü sistemlerin başında gelmektedir. Bu nedenle pek çok karar verici eğitim politikaları içerisinde uzaktan eğitime gerekli önemi vermeye çalışmaktadır. Son yıllarda artan teknolojiler ile uzaktan eğitim daha az maliyetli, daha kolay ulaşılabilir ve daha kullanışlı hale gelmiştir. Ancak teknolojik dezavantajların da bulunduğunu belirtmek gerekir. 2019 yılından itibaren tüm dünyada etkisini gösteren korona virüs salgını sonrasında pek çok ülkede zorunlu kapanmalar yaşanmıştır. Bu kapanmalardan en çok etkilenen alanların başında ise eğitim gelmektedir. Uzaktan eğitim bu noktada uğranılan zararları minimum düzeye indirgeyerek eğitim sürecinin devam etmesinde kilit önemde olmuştur. Teknolojik olanakları etkin kullanarak dünya genelinde milyonlarca öğrenci evlerinden eğitimlerine devam edebilmişlerdir.

Ülkeler genç nüfuslarını nitelikli yetişkin bireyler haline gelmeleri ve ülkeleri için fayda sağlamaları amacıyla her yıl oldukça yüklü miktarlarda bütçe ayırarak eğitmek istemektedirler. Ancak günümüz dünyasında gelinen noktada eğitim denilen sürecin bir başlangıcı veya sonu olmadığı görülmüştür. İnsan varlık olarak dünyaya geldiği andan itibaren bir şeyler öğrenmeye başlar ve bu dünyadan ayrılana kadar bu öğrenme süreci devam eder. Eğitimin bu sürekli yönü nedeni ile ‘hayat boyu öğrenme’ denilen kavram ortaya çıkmıştır. Günümüz rekabet dünyasında gerek bireyler gerekse de devletler var olan konumlarını korumak ve geliştirmek için sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmak zorundadır. Ancak eğitim alanında başat aktör olan devlet kurumunun bu hayat boyu öğrenme sürecinde belli başlı kısıtlılıkları vardır. Söz gelimi küçük yaşlarda eğitim kurumu olan ‘okul’lara alınan bireyler bu okullarda belli bir yaşa kadar eğitilebilmektedirler. Üstelik her bireyin eğitim süreci devlete belli bir maliyet yüklemektedir. Belli bir yaşa gelen bireyler okullardan aldıkları eğitimler ile hayata başlamaktadır. Ancak hayat sürekli değişmekte ve dönüşmektedir. Okullarda aldığı eğitim ile mezun olan bir birey birkaç yıl sonra değişen dünyada aldığı eğitimin ve öğrendiği şeylerin değiştiğini, bunların artık bir işine yaramadığını görmektedir. Son yıllarda tüm dünyada artan işsizlik oranlarının ardında bu gibi nedenler sayılabilir. Örneğin teknolojinin ve bilgisayarların bu denli hayatımıza girmediği dönemlerde alınan pek çok eğitim teknolojinin hayatlarımızın vazgeçilmezi olduğu günümüzde işlevsiz kalmış durumdadır. Önümüzdeki yıllarda da günümüzde alınan mevcut eğitimlerin belli bölümünün işlevsizleşeceği öngörülmektedir. Bu nedenler ile devletler vatandaşlarını rekabetçi dünyada daima sistem içerisinde yeterli donanıma sahip bir şekilde hazırlamak zorundadır. Devletlerin vatandaşlarını hayat boyu öğrenme süreci ile daima kalifiye halde tutabilmesi için kullanabileceği yollardan en dikkat çekenini ise uzaktan eğitimidir. Uzaktan eğitim okul yılları bitmiş pek çok bireye gündelik hayatlarında eğitimlerine devam edebilme olanağı

sağlayabilir. Okul dönemlerinde ise öğrencilerin okullara bağımlılığını azaltarak kendi istedikleri alanlarda uzmanlaşma imkânı sunmakta ve okula yardımcı bir destekleyici işlevi görebilmektedir.

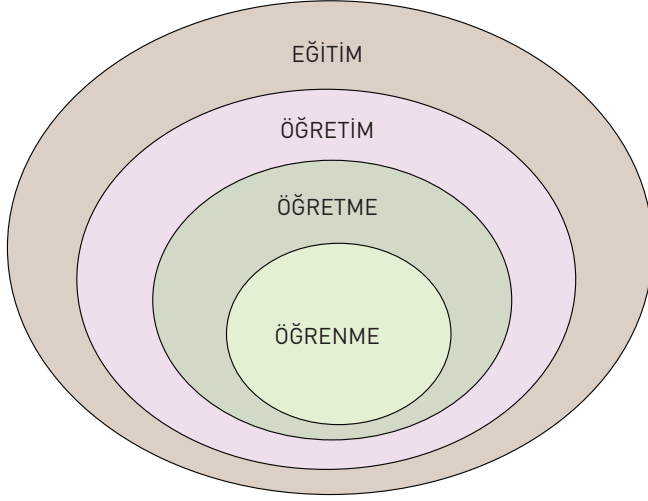
2019 yılında Çin'in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan korona virüs (Covid-19) salgını uzaktan eğitimin farklı bir boyutunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte pek çok ülkede okullara ara verilmek zorunda kalınmıştır (Koç, 2021). Salgın öncesi uzaktan eğitim altyapısı güçlü olan ülkeler bu kapanma dönemlerinde öğrencilere uzaktan eğitim vererek eğitim sisteminin sürekliliğini koruyabilmişlerdir. Ancak bazı ülkelerin ise eğitim sistemleri bu süreçten çok kötü etkilenmiş ve eğitim faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Yaşanan pandemi dönemi uzaktan eğitim uygulamalarının önemini ortaya koymuştur (Türk Eğitim Derneği, 2020). Salgın sonrası 'yeni dünya'da devam etmesi beklenen politikalardan birisi de uzaktan eğitimidir. Pek çok ülke bu alana dikkatini çekmiş ve yatırımlar yapmıştır. Gerek devletler gerekse de özel şirketler uzaktan eğitim altyapılarını güçlendirmek için bütçelerinden büyük miktarlar ayırmaya başlamışlardır. Bu gibi gelişmeler önümüzdeki yıllarda uzaktan eğitim alanının önemini arttırmaya devam edeceği öngörülerine neden olmaktadır. Bu nedenle alanın incelenmesi gereği duyulmuştur.

Çalışmada öncelikle alanın kavramsal temelleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise kavramın tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Kavramın dünyadaki durumunu anlamak amacı ile dünyada gelişimi ve diğer ülkelerdeki durumu incelenmiştir. Bu incelemenin ardından odak noktası Türkiye'ye kaydırılmıştır. Türkiye'de alanın gelişimi, mevzuat konusu, ne tür aktörlerin yer aldığı incelenmiştir. Sonuç kısmına geçmeden önce ayrı bir başlık halinde sorun alanları ve çözüm önerileri sunulmuştur.

1. UZAKTAN EĞİTİM

Uzaktan Eğitim kavramını tanımlamak için kavramın merkezinde bulunan "eğitim" in tanımlanması gerekmektedir. Eğitim ilk insanlardan itibaren var olan bir olgudur. Eğitim ile insanlar öncelikli olarak yeme-içme gibi temel hayatta kalma becerilerini öğrenmektedirler. Bu nedenle eğitim için temelde bir 'öğrenme' faaliyeti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Eğitimin temel amacı insan gelişimidir. İnsan beyni doğada kapasitesi ile en ileri beyindir. Bu ileri kapasite sayesinde insanlar çevrelerini gözlemleyerek, düşünerek, araştırarak ve sorgulayarak 'bilgi' denilen metaları ortaya çıkarmaktadır. Bu bilgiler nesiller boyunca aktarılmaktadır (Etlioğlu, 2009:32-36; Şen, 2021; 26-31). Bu aktarım eğitim yolu ile olmaktadır. Eğitim, öğretme, öğretme ve öğrenme arasındaki iç içe geçen ilişki şekil 1'de görülmektedir.

Şekil1: Eğitim

Kaynak: (Etlioğlu, 2009: 35)

Uzaktan Eğitim teriminin diğer önemli kavramı ise ‘uzaktan’ olmasıdır. Bu kavram geleneksel yöntemler ile yüz yüze yapılan eğitim faaliyetleri yerine bir takım eğitim faaliyetlerinin eğitici ile öğrencinin fiziksel olarak yan yana olmasının gerekmediğini ifade etmektedir. Uzak mesafelerden iletişim kurmanın oldukça kolaylaştığı günümüzde bu terimin anlamı daha çok belirginleşmektedir. Günümüzde teknolojinin geldiği noktada internet bağlantısı olan her yerde anlık iletişimler kurulabilmektedir. Görsel ve işitsel teknolojileri kullanarak eğitim faaliyetleri senkron veya asenkron şekilde yürütülebilmektedir(Avcı, 2021: 75; İşcan, 2020: 5)

İki terimin birleşiminden ortaya çıkan uzaktan eğitim kavramı, öğretim elemanı ile öğrenen olarak eğitimin iki ucunda yer alan öğelerin zamansal ve mekânsal sınırlılıklarını esnekletiren bir kavramdır (Akdemir, 2011: 5). Söz gelimi bu kavram ile klasik eğitim faaliyetlerinden olan sınıf ortamı sanal ortama taşınabilmektedir. Eğitici ve öğrenci arasındaki aynı mekanda ve aynı zamanda bulunma zorunluluğunun ortadan kalkmasına uzaktan eğitim denilebilir.

United States Distance Learning Association (USDLA)’ a göre Uzaktan Eğitimin tanımı (Özbay, 2015: 378);

“Uydu, video, audio grafik, bilgisayar, çoklu ortam teknolojisi gibi elektronik araçların yardımıyla, eğitimin uzaktaki öğrencilere ulaştırılmasıdır. Uzaktan Eğitim uygulamalarında öğretmen ve öğrencinin birbirlerinden coğrafi olarak uzak olması nedeniyle eğitim programında elektronik araçların ya da yazılı materyal ve matbu malzemelerin kullanılması gerekir. Uzaktan eğitimi, öğretmenleri içine alan öğretim ile öğrencileri içine alan öğrenim olmak üzere iki temel bölümden oluştuğunu belirtir.”

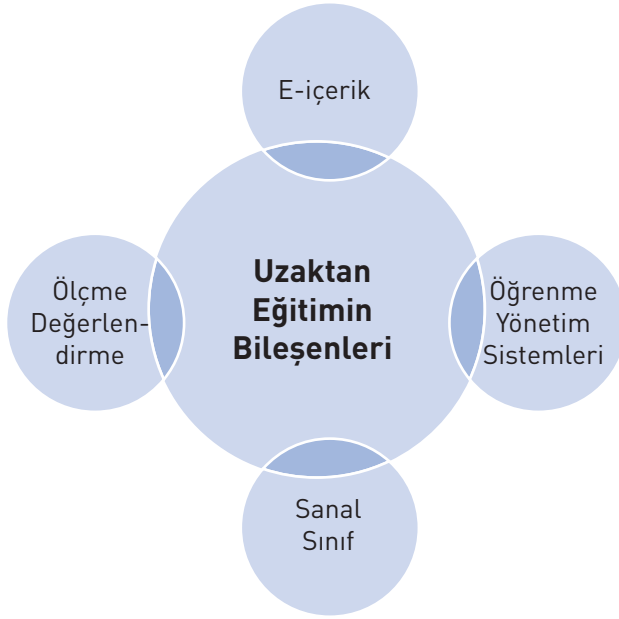
Uzaktan eğitim modelinin dayandığı kuramları ele alındığında Bağımsızlık Kuramı, Özerklik Kuramı, Endüstrileşme Kuramı, İletişim ve Etkileşim Kuramı, Androgoloji/Yetişkin Eğitimi Kuramı ve Transaksiyonel Uzaklık Kuramı öne çıkan başlıklar olarak sıralanabilir (Etlüoğlu, 2019: 57-61; Bal, 2017: 73-94; Düzenli, 2019: 27-32). Bu kuramlar kısaca incelendiğinde;

- *Bağımsızlık Kuramı*: Öğrenenlerin kendi bağımsızlıklarına vurgu yapılmaktadır. Öğrenen konumunda olan bireyle bağımsız iradeleri ile öğrenme sürecine katılırlar. Wedemeyer tarafından geliştirilmiştir.
- *Özerklik Kuramı*: Moore tarafından geliştirilen bu kuramda öğrencilerin karar verme noktasında özerk iradelerini kullanabilmeleri vurgulanmıştır.
- *Endüstrileşme Kuramı*: Otto Peters tarafından geliştirilen kuramda uzaktan eğitim endüstri devrimi sonucu ortaya çıkan kitlesel eğitim hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
- *İletişim ve Etkileşim Kuramı*: Holmberg, eğitim sürecinde iletişim ve etkileşimin önemine vurgu yapmaktadır. Uzaktan eğitim modelinde de bu öğelerin güçlendirildiğini belirtmektedir.
- *Androgoloji/Yetişkin Eğitimi Kuramı*: Knowles'in kuramına göre uzaktan eğitimin amaçlarından biri de iş hayatlarına başlamış olan yetişkinlerin eğitimlerine devam edebilmesini sağlamaktır.
- *Transaksiyonel Uzaklık Kuramı*: Moore tarafından geliştirilen ikinci kuramdır. Bu kuram öğrenen ve öğretene arasında sadece fiziksel bir mesafe değil psikolojik bir mesafenin de bulunduğuna dikkat çekmektedir.
- *Eşitlik Kuramı*: Simonson tarafından geliştirilen kuramda öğrenme ortamlarının eşitliğinden ziyade eşit öğrenme deneyimlerine önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
- *İşbirlikçi Özgürlük Kuramı*: Uzaktan eğitim sürecinde özgürlüklerin bir gereksinim olduğu ancak bu özgürlüğün aşırı bireysellik doğurmasının zararlı olabileceği belirtilmiştir. Buna göre özgürlükler iş birliği ile desteklenmelidir. Bu sayede bireyler hem özgürlüğü hem de iş birliği ile öğrenmeyi sağlamış olacaklardır.

Yukarıdaki kuramlardan da hareketle uzaktan eğitim sürecinin dört adet bileşeninden söz etmek mümkündür. Bunlar e-içerik, öğrenme yönetim sistemleri, sanal sınıf ortamı ve ölçme-değerlendirmelerdir (Aksoy, 2018: 5). Öncelikle uzaktan eğitimin içerik olarak geleneksel eğitimden ayrışması gerekmektedir. Kitaplar vb. geleneksel eğitim içerikleri uzaktan eğitime uygun değildir. Bu nedenle teknolojinin yardımı ile uzaktan eğitimde içerikler elektronikleştirilmelidir. Video içerikleri, elektronik kitaplar, sanal sınavlar bunlara örnek verilebilir. Öğrenme yönetim sistemleri ise uzaktan eğitim sü-

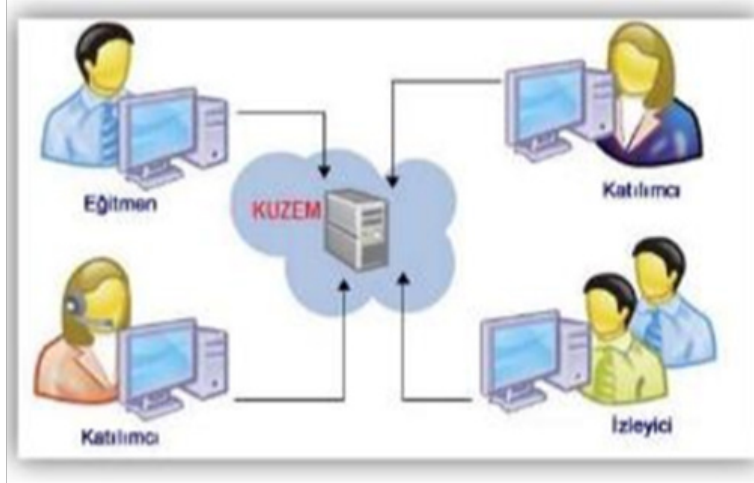
recinde sistemin yönetimini, evrak işlemlerini, kurumsal işlemleri ve sınav işlemlerini gerçekleştirebilmeyi mümkün kılan programlardır. Aynı zamanda bu sistemler ders içeriklerinin organizasyonun sağlanabildiği, etkileşim araçlarını bünyesinde taşıyan, öğretici ve öğrencilerin eğitim takibine ve öğrencilerin eğitim sürecinin kişiselleştirebilmelerine olanak sağlayan bütüncül sistemlerdir (Öztürk, Vd., 2017:82). Sanal sınıflar ise öğrenci ile öğretim elemanlarının fiziksel olmayan bir ortamda farklı zamanlarda ve farklı yerlerde bir araya gelebildiği ortamlardır. Son olarak ise eğitim sisteminin önemli unsurlarından olan eğitimin başarısını ortaya koyan ölçme-değerlendirme faaliyetleri uzaktan eğitim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 2: Uzaktan Eğitim Bileşenleri

Kaynak: Demir, 2014:207

Uzaktan eğitimin genel yapısına bakıldığında ise süreç içerisinde temel aktör olarak eğitmen ve öğrencinin yer aldığı görülmektedir. Ancak bazı durumlarda bu iki temel aktörün yanı sıra farklı aktörlerin de sürece dâhil olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitim sürecine dahil olan diğer aktörler katılımcılar ve izleyicilerdir. Eğitim faaliyetleri sırasında bazı durumlarda eğitmen tarafından sürece olumlu katkısı olabileceği düşünülen katılımcılar uzaktan eğitim sürecine dahil edilebilmektedir. Aynı şekilde öğrenci konumunda olan bazı bireylerde uzaktan eğitim sürecinin belirli bir bölümüne katılarak izleyici konumunda daha sınırlı bir konu hakkında bilgi edinebilir.

Şekil 3: Uzaktan Eğitim Yapısı

Kaynak: [Aksoy, 2018: 5]

Buraya kadar olan kısımda anlatılanlardan yola çıkarak uzaktan eğitimin özelliklerini sıralamak gerekirse ilk dikkat çeken özellik uzaktan eğitimde eğitim görevlisi ve öğrencilerin farklı yerlerde bulunmasıdır. Süreç içerisinde her iki aktörde farklı konumlardan eğitime dahil olmaktadır. İkinci özellik uzaktan eğitim kitlesinin ortaya çıkmasında daha çok geleneksel örgün eğitimde faydalanamayan veya bu örgün eğitime destek olarak uzaktan eğitim modelini kullananlar dikkat çekmektedir. Üçüncü özellik ise teknolojik olanaklara ve kullanım tercihine göre sürecin senkron veya asenkron şeklinde olabilmesidir. Dördüncü özellik uzaktan eğitim modelinin zaman, mekan, yaş ve konu gibi unsurlarda sağladığı esnekliktir. Bu esneklik birçok avantajı da beraberinde getirebilmektedir. Beşinci özellik, uzaktan eğitim modelinde örgün eğitim modelinin aksine dijital içeriklerin bulunmasıdır. Örgün eğitimdeki kitap, defter, not vb. birçok materyal uzaktan eğitim sürecinde dijital ortama taşınmıştır. Altıncı özellik ise uzaktan eğitim modeli iletişimi engelleyen uzaklık, zamansal uyum, kapasite gibi pek çok soruna karşı etkili bir çözüm sunmaktadır. Söz gelimi normal şartlarda coğrafi uzaklık gibi nedenlerle gerçekleştirilemeyecek olan eğitim faaliyetleri uzaktan eğitim sayesinde mümkün olabilmektedir. Son olarak ise uzaktan eğitim özellikle 21. Yüzyılda gelişen teknolojiler ile tamamen teknoloji tabanlı bir hale gelmiştir (Ergenç, 2021: 80; Aksoy, 2018: 6; Akyürek, 2020: 3).

Uzaktan Eğitim modelinin barındırdığı birtakım avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Uzaktan eğitimin ilk avantajı maliyet konusundadır. Fiziki olarak pek çok hazırlığın ve masrafın yapıldığı örgün eğitime oranla uzaktan eğitim sadece teknolojik bir maliyete sahiptir. Başka bir açıdan ise örgün eğitime oranla zamansal ve mekansal bir

bağımsızlık sağlamaktadır (Garrison, 2003: 52–54). Günümüz kitle eğitim amaçları için ise uzaktan eğitim modeli oldukça uygundur. Günümüz iletişim teknolojileri ile geniş kitlelere uzaktan eğitim verilebilmektedir. Uzaktan eğitim modeli engelli bireyler gibi dezavantajlı grupların eğitimi içinde oldukça uygun bir modeldir. Bu sayede hükümetlerin eğitim politikalarında daha fazla etkinlik ve verimlilik sağlamak mümkündür. Uzaktan eğitim sayesinde üniversiteler gibi bilgi üreten kurumların ürettikleri bilgiler kurum içerisinde kalmadan daha geniş kitlelere ulaştırılabilir. Bu sayede paylaşılan bilgi ile bilimin ilerleyişi hızlanacaktır. Politika alanının önemli özelliklerinden biri de sürekli olmasıdır. Uzaktan eğitim modeli sayesinde eğitim politikalarında süreklilik sağlamak mümkündür. İçinde yaşadığımız pandemi dönemi bunun en güzel örneğidir. Uzaktan eğitimin diğer avantajlarına değinecek olursak bireysel gelişimi izleme noktasında verimli bir modeldir. Ayrıca teknolojinin ucuzlayıp yaygınlaşması ile paralel şekilde modelinde yaygınlaşması ve daha erişilebilir hale gelmesi önemli bir avantajdır. Tüm bunları yanı sıra uzaktan eğitim modeli geleneksel eğitim modelini destekler bir niteliğe sahiptir. Bu model sayesinde örgün eğitimdeki pek çok öğrencinin eksikleri için destek sunulabilir. Öğrenciler ekstra olarak ilgi duydukları alanlarda uzaktan eğitim yoluyla eğitim alabilirler (Altınsoy, 2019: 8; Ataş, 2017: 16; Etlioğlu, 2019: 61; Balıkçioğlu, Vd., 2019: 464).

Sayılan tüm avantajların yanında uzaktan eğitim modelinin bazı kısıtlılıkları ve dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireyler için oldukça önemli olan sosyalleşmenin uzaktan eğitim modelinde yeterince gelişmiyor olmasıdır. Toplum içerisinde tecrübeye dayalı olarak gelişen bazı davranış kalıpları için uzaktan eğitim modeli ciddi kısıtlılıklar içermektedir. Örgün eğitimde öğrencilerden alınan geri bildirim(feedback) uzaktan eğitim sürecinde kısıtlı olarak alınabilmektedir. Sınırlı geri bildirim imkanı önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Öbür taraftan ise örgün eğitime destek olan uzaktan eğitim modelinde bireylerin dinlenme vakitleri uzaktan eğitime ayrılabilir. Bu da bireylerde stres artışına ve mutsuzluğa yol açabilmektedir. Uzaktan eğitimin kısıtlı yönlerinde biri de teknoloji ile olan simbiyotik bağılılığıdır. Bu bağıllık neticesinde teknolojiye ulaşamayan veya kullanamayan dezavantajlı gruplar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca gerekli teknolojik altyapının kurulum ve bakım masrafları da modelin kısıtlılıkları arasında sayılabilir (Akyürek, 2020: 4-5; Etlioğlu, 2019: 62; Ataş, 2017: 17).

2. UZAKTAN EĞİTİMDE TARİHSEL GELİŞİM

Uzaktan eğitimin yaklaşık 300 yıllık bir geçmişi olduğu kabul edilmektedir. En eski uzaktan eğitim örneği olarak 1728 yılında Amerika Boston’da gazeteye ilan vererek mektup ile steno(hızlı yazı yazma) dersleri vereceğini söyleyen Caleb Phillipps gösterilmektedir. Daha sonraki süreçte 1833 yılında İsveç’te bir gazete ilanı ile kompozisyon yazma dersi verileceği ilan edilmiştir. 1840 yılında ise Isaac Pitman’ın İngiltere’de mektup ile steno dersleri verdiği bilinmektedir. 1843 yılında “Fonografik Mektup Topluluğu”

kurulmuştur. Böylece mektup ile uzaktan eğitim sistemli bir yapıya bürünmüştür. 1856 yılında Berlin’de mektup ile eğitim veren bir uzaktan eğitim kurumu kurulmuştur. 1920’li yıllara kadar yazışmalar yoluyla devam eden uzaktan eğitim radyonun icadı ile farklı bir noktaya evrilmiştir. 1921 yılına Latter Day Saints Üniversitesi radyo teknolojisini kullanarak eğitsel yayınlar yapmaya başlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle televizyonların ortaya çıkması uzaktan eğitime farklı bir boyut kazandırmıştır. 1934 yılında Iowa State Üniversitesi televizyon üzerinden öğretici yayınlar yapmaya başlamıştır. İkinci dünya savaşının ardından ise radyo ve televizyon teknolojisi tüm dünyada yaygınlık kazanmış ve böylece uzaktan eğitim faaliyetleri kitlesel bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Uzaktan eğitimin niteliklerinin ortaya çıkması ile birlikte bu alana olan ilgi artmıştır. Tüm dünyada bu alana yönelik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. 1969 yılında İngiltere’de “İngiliz Açık Üniversitesi” kurulmuş, böylece uzaktan eğitimin yükseköğretimde de kullanılabilceği anlaşılmıştır. Bunun sonucu olarak tüm dünyada uzaktan eğitim veren yükseköğretim kurumlarına başlanmıştır. 1979 yılında “Çin TV Üniversitesi Sistemi”, 1982 yılında Türkiye’de Anadolu Üniversitesi, 1985 yılında “İndira Gandhi Ulusal Açık Üniversitesi” kurulan dikkat çekici uzaktan eğitim kuruluşlarıdır. 1970-80’li yıllarda Telekomünikasyon teknolojilerinin devreye girmeye başlamasıyla uzaktan eğitim yeni bir boyut kazanmıştır. 1990’lı yıllarda internetinde kullanılmaya başlaması ile o zamana kadar evde bireysel çaba ile yürütülen uzaktan eğitim faaliyetleri birçok bireyin farklı yerlerden bağlanabildiği bir tele-konferans sistemine dönüşmüştür (Düzenli, 2019: 9-11; Enfiyeci, 2019: 11; Aksoy, 2019: 9; ataş, 2017: 13-14; Demir, 2014: 204-205).

Çevrimiçi eğitim hizmeti olarak Phonix Üniversitesi’nin 1989 yılında kullanmaya başladığı “CompuServe” alanın ilk örneğidir. P. Sloan Vakfı tarafından ise 1992 yılında Asenkron Öğrenme Ağları geliştirilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ülkede pek çok üniversite uzaktan eğitim vermeye başlamıştır. 1998 yılında ise New York Üniversitesi “NYU Online” hizmetini etkin hale getirerek uzaktan eğitime dâhil olmuştur. 2000’li yıllardan sonra ise bu alanda sunulan hizmetler katlanarak artmıştır (Etlioğlu, 2019: 46-47).

Miller’in (2021) yaptığı araştırmaya göre Amerika Birleşik Devletleri’nde 226 yılına kadar uzaktan eğitim endüstrisinin büyüklüğünün 370 milyar doları geçmesi beklenmektedir. Raporda Amerika’da yapılan üniversite kayıtlarında uzaktan eğitim veren kurumlara yapılan kayıtların her yıl giderek arttığı gözlemlenmektedir.

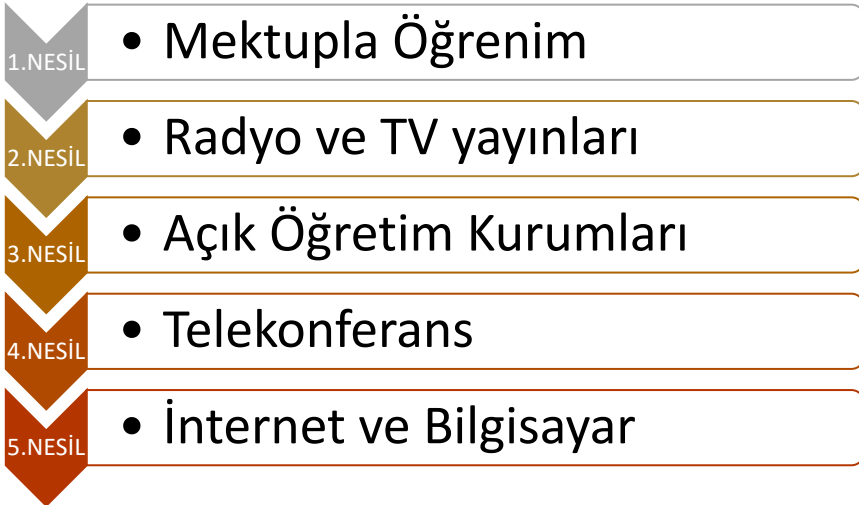
11 Mart 2021 Perşembe günü Başkan Biden tarafından imzalanan “Amerikan Kurtarma Planı” ile birlikte Amerika’da pandemiden etkilenen eğitim sektörüne yönelik büyük miktarda bir fon artışı hedeflenmektedir. Bu artış ile pandemi sürecinde eğitim alanında olumsuz etkilenen bireylerin eksik kaldığı noktalarda uzaktan eğitim modeli yardımıyla desteleme eğitimleri yapılması planlanmaktadır (American Rescue Plan, 2021).

Amerika Birleşik Devletleri’nde yükseköğretim kurumlarında en fazla uzaktan eğitim alanına yer veren üniversiteler ise şu şekilde sıralanmaktadır (www.distancelearningportal.com, 2021):

1. John Hopkins University
2. Northwestern University
3. University of California, Los Angeles (UCLA)
4. New York University
5. University of Texas at Austin
6. Georgia Institute of Technology
7. Boston University
8. The Ohio State University
9. University of Maryland
10. University of Pittsburgh

İngiltere’de uzaktan eğitim alanında önde gelen kurumlardan biri Oxford Üniversitesidir. Üniversite çeşitli konularda birçok çevrimiçi uzaktan eğitim olanağı sunmaktadır (Etlilioğlu, 2019: 47-48). Çin’deki yüksek nüfusun eğitim ihtiyacını karşılamak için “Çin Eğitim ve Araştırma Ağı (CERNET- China Education and Research Network)” kurulmuştur (Etlilioğlu, 2019: 49). Çin’in uzaktan eğitim altyapısı pandemi döneminde oldukça yüksek olan nüfusunun eğitim ihtiyacını karşılayabilmesini sağlamıştır. Tüm bu tarihsel süreçlere bakıldığında uzaktan eğitimin tarihsel gelişimin beş nesle ayırmak mümkündür:

Şekil 4: Tarihsel Gelişim

Kaynak: (Aksoy, 2018: 9)

1. Nesilde Mektup yoluyla uzaktan eğitim faaliyetleri ile karşılaşılmaktadır. 2. Nesilde Radyo ve Televizyon Teknolojilerinin devreye girmesiyle yeni bir dönemin başladığı görülmektedir. 3. Nesilde Açık Öğretim Kurumlarının ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. 4. Nesilde telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde telekonferans döneminin başladığı görülmektedir. 5. Nesilde ise İnternet ve Bilgisayar teknolojilerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla sürecin daha farklı ve daha güçlü bir yöne evrildiği görülmektedir. Bu gelişim çizgisi uzaktan eğitim sisteminin teknoloji ve çağın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen bir olgu olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Teknolojik olanaklar bir yandan uzaktan eğitimin verimliliği ve yaygınlığı üzerine olumlu bir etki ederken diğer yandan toplumda artan eğitim ihtiyaçları doğrultusunda da gittikçe talep gören bir seçenek haline gelmiştir. Günümüzde ise teknolojinin geldiği nokta ve artan öğrenme ihtiyacı uzaktan eğitimi eğitimin her kademesinde bir alternatif olarak değerli, eğitimin bir parçası olarak karşımıza çıkarmaktadır (Çivril, Vd., 2018: 42).

3. TÜRKİYE'DE UZAKTAN EĞİTİM

Türkiye’de uzaktan eğitim konusu ilk kez 1924 yılında gündeme gelmiştir. Dewey tarafından sunulan raporda ülkenin her yerindeki öğretmenlerin uzaktan eğitim yolu ile koordine edilmesi ve eğitilmesini önermesi ile konu gündeme gelmiştir. 1939 yılında ise toplanan Milli Eğitim Şurasında konu tekrar gündeme gelmiştir. Türkiye’de uzaktan eğitim alanında özel sektör bazlı ilk faaliyet ise bir dil kurumu olan FONON tarafından gerçekleştirilmiştir. Kuruluş, Milli Eğitim Bakanlığında aldığı özel izin ile 1953 yılında bir açıköğretim kurumu oluşturmuştur. Bu kurum yıllarca uzaktan dil eğitimi vermiştir. 1956 yılına gelindiğinde ise Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü uzaktan eğitime yönelik girişimlerde bulunmuştur. 1974 tarihinde YAYKUR (Yaygın Yükseköğretim Kurumu) vasıtası ile televizyon yayını yoluyla lise mezunu bireylere ön lisans mezunu olma imkanı tanınmıştır. 1976-1977 yıllarında Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin gerçekleştirdiği uzaktan eğitim faaliyetleri alanın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Uzaktan Eğitim faaliyetlerinin sistemli bir bütün haline gelmesi Açıköğretim Fakültelerinin kurulması ile olmuştur. 20 Temmuz 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı KHK ile Anadolu Üniversitesi’ne açıköğretim faaliyetleri yapabilme yetkisi tanınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de modern anlamda uzaktan eğitim faaliyetleri Anadolu Üniversitesi ile başlamıştır. Daha sonra ODTÜ tarafından uzaktan eğitimle sertifikalı programları açılmaya başlamıştır. 1991 yılında ise Fırat Üniversitesi kendi TV yayın istasyonunu kurarak TV üzerinden uzaktan eğitim faaliyetlerine başlamıştır. 1992 yılında Açıköğretim Lisesi, 1997 yılında ise Açık İlköğretim Okulu kurulmuştur. Üniversitelere uzaktan eğitim faaliyetleri yetkisi veren yasa 14 Aralık 1999 tarihinde çıkarılan 23906 sayılı “Üniversitelerarası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Yükseköğretim Yönetmeliği”dir. Bu yönetmelik ile “Enformatik Milli Komitesi” kurulmuştur. Bu komite üniversitelere bağımsız kredi açma imkanı vermiştir. Bu süreçle birlikte Ahmet Yesevi Üniversitesi ile Anadolu Üniversitesi iş birliği ile uzaktan eğitim faaliyetlerinin kapsa-

minini arttırmıştır. 2000’li yıllardan sonra ise uzaktan eğitim faaliyetlerinde ciddi bir artış yaşanmıştır. 2005 yılında ise YÖK tarafında Uzaktan Eğitim Komisyonu kurulmuştur. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi uzaktan eğitim hizmeti sunmaya başlamıştır. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (ATAUZEM) kurulmuştur. Ayrıca 2011 yılında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi de açılmıştır. Türkiye’de uzaktan eğitim faaliyetleri genel olarak üniversitelerin kendi bünyelerinde çıkardığı yönetmelikler ile düzenlenmektedir (Etlioğlu, 2019: 53-57; Aksoy, 2018: 11-14; Ataş, 2017: 87-90; Bozkurt, 2017: 87-90; Kaya, 2020: 38-42).

Türkiye’de uzaktan eğitim faaliyetleri genellikle üniversiteler bünyesinde sürdürülmektedir. Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi uzaktan eğitim hizmeti veren en büyük üniversitelerdir (Akarsu, 2019: 49-61). Türkiye’de üniversitelerin koordinasyonu ile görevli olan Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) uzaktan eğitim faaliyetlerinde de yetkilere sahiptir. YÖK bünyesinde bulunan Uzaktan Eğitim Kurulu ile bu yetkilerini kullanmaktadır. Uzaktan eğitim konusunda yetkileri bulunan ve etkin faaliyetleri olan diğer kuruluş ise Milli Eğitim Bakanlığı’dır. Bakanlık kurduğu Eğitim Bilişim Ağı(EBA) ile uzaktan eğitim faaliyetlerini tek çatı altında birleştirmiştir. EBA, bünyesinde çok çeşitli dijital içerikler sunarak öğrencilere fayda sağlamaktadır (Yaman, 2021: 3304). Son olarak ise özel kuruluşlar dikkat çekmektedir. Türkiye’de eğitim alanında güçlü bir özel sektör bulunmaktadır. Bu sektör gerek özel okullarıyla gerekse de özel üniversite veya kursları ile uzaktan eğitim hizmeti vermektedir.

Şekil 5: Türkiye’de Uzaktan Eğitim Aktörleri

Kaynak: (Ataş, 2017)

Türkiye’de Temmuz 2019 yılında yayımlanan 11. Kalkınma Planında üç adet maddenin uzaktan eğitim alanıyla ilgili olması dikkat çekicidir. Söz konusu maddelerde ilki planın ikinci bölümünde yer alan “Rekabetçi Üretim ve Verimlilik” başlığı altındadır. Söz konusu başlık altında “Yüksek Kurumsal Kapasite” başlığıyla verilen maddede “*Verimlilik konusunda uzaktan eğitim platformu kurulacaktır*” (md. 312.3) ibaresi yer almaktadır. Kalkınma planında uzaktan eğitim konulu ikinci madde “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında “*Engellilerin meslek edinmesine yönelik uzaktan eğitim programları geliştirilecektir*” (md. 572.1) şeklindedir. Uzaktan eğitimin engellilere yönelik politikalarda kullanılması politika belgesinin dikkat çekici bir yönüdür. Politika belgesinde yer alan uzaktan eğitimle ilgili son madde ise “Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim” başlıklı bölümde yer alan “*Hizmet içi eğitim uygulaması, kamu çalışanlarının mesleki ve temel becerilerini artıran uzaktan eğitim sistemleri kullanılmak suretiyle kolayca erişilebilen bir yapıya dönüştürülecektir*” (md. 806.3) maddesidir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye’de uzaktan eğitim alanında en önemli aktörlerden biri Yükseköğretim Kurulu(YÖK)’dur. Bu nedenle bu kurumun politika belgelerini incelemek Türkiye’de uzaktan eğitim alanındaki politika süreci hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışma kapsamında kuruma ait ulaşılabilen en eski politika belgesi 23 Mart 1996 tarihinde yayınlanan belgedir. Bu belgede Türk yükseköğretiminin mevcut durumu incelenmiş ve sorun alanları ile çözüm önerileri sunulmuştur. Belge incelendiğinde uzaktan eğitim kavramının belgede dört kez kullanıldığı görülmektedir. İlki temel sorunlar alanında iki yıllık eğitim veren kurumların bazı eğitimleri uzaktan eğitim yöntemiyle verebileceğinden bahsetmektedir. Devamında ise uzaktan eğitim yöntemlerinin giderek yaygınlaştığı vurgulanmaktadır (YÖK, 1996). 1996 yılında uzaktan eğitim alanının tüm dünyada hızlı gelişimi Türkiye’de de yansımalarını bulmuş ve YÖK’ün politika belgelerine bu durum yansımıştır.

YÖK’ün konu ile ilgili diğer önemli politika belgesi ise Şubat 2007 yılında yayınlanan “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi” isimli politika belgesidir. Söz konusu belgede 2007 yılı itibari ile Türkiye’nin yükseköğretim sistemi hakkında bilgiler sunulmaktadır. Bu bilgiler içerisinde uzaktan eğitim alanının da bulunması dikkat çekicidir. Belgede, Türkiye’nin Anadolu Üniversitesi gibi üniversiteler bünyesinde yürüttüğü uzaktan eğitim faaliyetleri sayesinde dünyada bu alanda önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Politika belgesinde belirlenen kapasite sorunu gibi sorun alanlarına yönelik uzaktan eğitim modelinin etkinliği bir çözüm olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca belgede ‘yaşam boyu öğrenme’nin artan önemi vurgulanmış ve bu artışın beraberinde uzaktan eğitim sistemlerinde bir gelişmeyi tetikleyeceği belirtilmiştir. Belgede 1999 yılında “Enformatik Milli Komitesi” kurulmasına rağmen istenilen gelişmelerin sağlanamadığı noktasında bir özeleştiri de yapılmıştır. Son olarak ise belgede 2007 itibari ile Türkiye’de yükseköğrenim içerisinde uzaktan eğitimin payının %30’un üzerinde olduğu vurgulanmıştır (YÖK, 2007).

Pandemi dönemine girildikten sonra YÖK tarafından yeni koşullar çerçevesinde uzaktan eğitimi kapsamlı şekilde ele alan bir belge yayınlanmıştır. “Küresel Salgında Yeni Normalleşme Süreci” başlıklı bu belgede pandemi döneminde yükseköğretim sisteminde meydana gelen değişimler ele alınmaktadır. Söz konusu politika belgesinde dikkat çekici nokta salgın sonrasında da ‘karma’ bir eğitim modelinin uygulanabileceğidir. Pandemi döneminde uzaktan eğitimin verimliliğinin ortaya çıkmasıyla beraber örgün eğitimin çevrimiçi uzaktan eğitim ile desteklenebileceği belirtilmiştir. Belgede pandemi döneminde sorun yaşayan alanlardan olan ‘uygulamalı eğitimler’e de değiştirilmiş olması önemlidir. Uzaktan eğitimin tek taraflı olmaması gerektiği ve bu doğrultuda etkileşimi artırıcı şekilde düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Hayat boyu öğrenme sürecine destek olarak bir “açık kaynak ekosistemi” belgede vurgulanan diğer bir önemli noktadır. YÖK tarafından üniversitelere altyapı desteği sağlanması gerektiği vurgulanan belgede üniversitelere konu ile ilgili araştırma ve AR-GE faaliyetlerini arttırmaları tavsiye edilmektedir. Belgede uzaktan eğitim modeline uygun insan kaynağına da yer verilmiştir. Bu doğrultuda bu model üzerinden ders verecek olan eğitimcilerin yeterliliklerinin iyileştirilmesi noktasında çalışmalara önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Uzaktan eğitim modelinden istenilen verimin alınabilmesi için yapılanma ve organizasyonun önemi olduğu ve bu nedenle üniversitelere önemli görevler düştüğü görülmektedir. Uzaktan eğitim sürecinde bireylerin psikolojik yıpranmalarına da değinilen belgede bu konu ile ilgili ders dışı çevrimiçi etkinlikler tavsiye edilmiştir. YÖK tarafından alınan kararla “salgından bağımsız olarak” eğitim programlarında %40 oranının da uzaktan eğitim zorunluluğu getirilmiştir. Belgede bu kararın salgından bağımsız bir karar olduğu önemle vurgulanmıştır. Ölçme-değerlendirme noktasında ise geleneksel yöntemlerin kullanılması gerektiği ancak bunların yanı sıra yeni yöntemlerinde uygulanması gerektiği belirtilmiştir (YÖK, 2020). Uzaktan eğitim modelini konu alan söz konusu belge alana yönelik en dikkat çekici politika belgesi olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde gelinen noktada uzaktan eğitim ve teknoloji arasında simbiyotik bir ilişki bulunmaktadır. Günümüzde mevcut olan uzaktan eğitim uygulamalarının tamamı teknoloji tabanlıdır. Bu nedenle bir ülkede uzaktan eğitim alanını incelerken söz konusu ülkenin teknolojik altyapısını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Türkiye’de de teknolojik durumu anlamak uzaktan eğitim sisteminin başarı düzeyi ile ilgili fikir sahibi olabilmek açısından önemlidir. Türkiye İstatistik Kurumunun 25 Ağustos 2020 tarihinde yayınladığı “*Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020*” (TUIK, 2020) başlıklı araştırma bu konu ile ilgili önemli veriler içermektedir. Söz konusu araştırmaya göre Türkiye’de internet kullanan bireylerin oranı %79,0’a yükselmiştir. Bu oranın geçen yılın aynı döneminde %75,3 olduğuna araştırmada dikkat çekilmiştir. Araştırmadaki diğer önemli veri ise ‘evden internete erişim imkânıdır. Bu veri ise 2020 itibarı ile %90,7’ye ulaşmıştır. 2019 yılında ise bu oran %88,3 olduğu görülmektedir. Son olarak ise araştırmada Türkiye’de genişbant ile internete erişim sağlayan hanelerin oranı

%89,9 olarak belirtilmiştir. Bu veriler göstermektedir ki Türkiye’de uzaktan eğitim alanında gerekli olan teknoloji kullanımı üst düzeyde mevcuttur.

Türkiye’de 13 Mart 2021 tarihinde Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan Koronavirüs (Covid-19) salgını nedeni ile tüm ülkede eğitime ara verilmiştir. Aradan geçen 1 yıllık süreçte ülkede eğitim-öğretim faaliyetleri uzaktan eğitim yoluyla devam ettirilmiştir. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığının EBA (www.eba.gov.tr) sistemi önemli katkılar sağlamıştır. İlköğretim, ortaöğretim ve lise düzeylerinde öğrenciler bu süreçte EBA sistemi üzerinden derslerine devam edebilmişlerdir. Yükseköğretim öğrencileri ise bu süreçte üniversitelerin UZEM sistemleri üzerinden eğitimlerine devam etmişlerdir (Avcı ve Akdeniz, 2021: 120). Can, 2020;Koç, 2021)

Şekil 6: MEB ve YÖK Öğrenci Verileri (2020)

MEB Öğrenci Sayısı	
Toplam İçerisinde Açık Öğretim Sayısı	1.583.805
Toplam	18.241.881
YÖK Öğrenci Sayısı	
Önlisans Öğrenci Sayısı	3.002.964
Lisans Öğrenci Sayısı	4.538.926
Yüksek Lisans Öğrenci Sayısı	297.001
Doktora Öğrenci Sayısı	101.242
Toplam İçerisinde Açıköğretim Programları Öğrenci Sayısı	4.199.801
Toplam	7.940.133

Kaynak: (MEB, 2020; YÖK, 2020)

Şekil 6’da görülen öğrenci sayıları Türkiye’de uzaktan eğitim sisteminin bir tercihten çok zamanla zorunluluk haline geleceğini göstermektedir. Bu oranda yüksek bir nüfusu eğitmek için yalnızca geleneksel yollardan yararlanmak yeterli olmayacaktır. Bu nedenle önümüzdeki süreçte Türkiye’de uzaktan eğitim önemini giderek artacağını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Babaoğlu ve Öktem’in (2017: 11) araştırması neticesinde Türkiye’de uzaktan eğitim sisteminin büyükşehirlerde daha fazla geliştiği ortaya çıkmıştır. Bu olgunun temelinde büyükşehirlerde teknolojik altyapı imkânlarının gelişmiş olması, yoğun nüfus alanları ve büyük üniversitelerin varlığı gibi nedenler sayılabilir.

Küresel salgınların insanlık tarihine her zaman önemli etkileri olmuştur. Covid-19 pandemisi de tüm dünyaya birçok sıkıntının beraberinde yenilikler de getirmiştir. Türkiye’de tüm dünya ile bu süreçte birçok yeniliğe ve dönüşüme sahne olmuştur. 2000’lerden sonra dijitalleşen dünyada dijitalleşmeye karşı olan direnç pandemi dönemi ile birlikte kırılmış görülmektedir. Türkiye’de bu 16 Mart 2020 sonrası eğitimin tüm kademelerinde uzaktan eğitime zorunlu bir geçiş deneyimi yaşanmıştır. Özellikle yükseköğretim seviyesinde eğitim veren yaklaşık 3.000 tane kurum içinden öğrenci, akademik ve idari personel dahil 3 milyondan fazla kişinin direkt ya da dolaylı olarak etkilenmesine neden olmuştur (Yamamoto ve Altun, 2020: 26). Bu deneyim sırasında teknolojiden ulaşıldığı kadar faydalanılarak sürecin olumsuzlukları minimuma indirgenmeye çalışılmıştır. Pandemi öncesi eğitimde teknoloji kullanımını yaygınlaştırırken pandemiyle yüksek bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte ilk ve ortaokullarda, liselerde ve üniversitelerde büyük orandan uzaktan eğitim ile derslere devam edilmiştir. Üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora gibi eğitimler uzaktan eğitim teknolojileri ile devam ettirilmiştir. Bu dönemde birçok konferans ve sempozyum teknolojik imkanlar sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Türkiye’de pandemi süreciyle birlikte pek çok bireyin normal şartlarda ulaşamayacağı eğitimler ücretsiz bir şekilde halka sunulmuştur. Bütün bunlar pandemi ile birlikte Türkiye’de uzaktan eğitim alanında yeni gelişmelerin ortaya çıktığını ve pandemi sonrasında da bu gelişmelerin devam edeceğini göstermektedir (Babaoğlu ve Kulaç, 2021).

4. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye’de uzaktan eğitim alanında en önemli avantaj uzun yıllara dayanan altyapıdır. 1980’li yıllardan itibaren üniversiteler bünyesinde başlayan ve daha sonra yaygınlaşan sistem neticesinde alanda tecrübeleri kurum ve eğitmenler mevcuttur. Uzaktan eğitim için olmazsa olmazlardan hizmet sağlayıcı sistemler Türkiye’de gelişmiştir. EBA ve üniversitelerin UZEM sistemleri bunlara güzel örneklerdir. Türkiye’nin uzaktan eğitimde güçlü yanlarından biri de insan kaynağının teknolojiye olan uyumudur. 2000’li yıllardan sonra ülke genelinde yayılan teknolojiler neticesinde başta yeni nesiller olmak üzere pek çok bireyde teknoloji ile uyumluluk görülmektedir. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) gibi kuruluşlar alanın güçlü yanlarından biridir. Bu kurumların alana yönelik yetkilerinin bulunması önemlidir. Eğitim sistemine en yakın olan kurumların yetkiyi kullanması güçlü bir yöndür. Son olarak ise uzun yıllardır teknolojilerin etkin kullanımı neticesinde dijital içerik alanında önemli bir birikim elde edilebilmiştir. Günümüz itibari ile sanal ortamda pek çok içeriğe (video, ses, metin, uygulama vb.) ulaşılabilmektedir (Türk Eğitim Derneği, 2020).

Tüm bu avantajların yanı sıra pandemi sürecinin göstermiş olduğu bazı sorun alanları da mevcuttur. En büyük ve önemli sorun alanı altyapı eksikliğidir. Günümüz teknolojilerinin hayatlarımıza girmesi ile uzaktan eğitim ve teknoloji simbiyotik bir ilişki içe-

risine girmiştir. Bu nedenle internet vb. altyapı sorunları ciddi sorunlardır. Öte yandan bazı durumlarda altyapı yeterli olsa dahi teknoloji kullanımı istenilen düzeylere ulaşmamaktadır. Özellikle belli bir yaş grubu üzeri teknolojik kullanımda isteksiz davranabilmektedir. Teknolojik istekliliği yüksek ancak teknolojiye erişemeyen dezavantajlı gruplardan söz etmek mümkündür. Bu bağlamda maddi vb. nedenler ile dezavantajlı gruplar mevcuttur. Uzaktan eğitimde eğitici önemli bir unsurdur. Geleneksel eğitim sistemine alışkın pek çok eğitimci uzaktan eğitim sürecinde uyum problemi yaşamaktadır. Sürecin diğer önemli aktörü de eğitilen bireylerdir. Bu bireylerde özellikle asenkron gibi etkileşimsiz derslerde derslere olan ilgilerini kaybedebilmektedirler. Uzaktan eğitimde sorun teşkil eden alanlardan biri de uygulamalı alanlardır. Pek çok uygulama gerektiren eğitim uzaktan eğitim sistemi ile verilememektedir. Son olarak ise geleneksel eğitim sisteminin ölçme-değerlendirme uygulamaları uzaktan eğitim sistemine uygun değildir (Türk Eğitim Derneği, 2020)

Tüm bu sorun alanlarından yola çıkarak oluşturulan çözüm önerileri:

Şekil 7: Çözüm Önerileri

Daha Fazla Araştırma ve İnceleme	Alana yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Öğretmen ve öğrencilere süreçte yaşadıkları sorunlar sorulmalıdır. Bunun için saha araştırmaları yoluyla geri bildirimler alınmalıdır.
Sorunlar Kategorize Edilmeli	Dezavantajlı gruplar tespit edilmelidir. Bu grupların dezavantajları iyi bir şekilde kategorize edilmeli ve bu kategorilere göre çözüm sunulmalıdır. Örneğin sorun teknoloji yetersizliği mi yoksa teknoloji kullanımında yaşanan sorunlar mı? Sorun alanlarının kategorize edilmesi çözüm stratejilerinde avantaj sağlayacaktır.
Psikolojik Yön Önemli	Alanın teknik yönünün yanı sıra insani yönüne de önem verilmelidir. Özellikle pandemi dönemlerinde birçok öğretmen ve öğrenci uzun vakitler evlerinde kalmak zorunda kalmışlardır. Bu bireylerde stres düzeyinin artmasına ve başarısızlığı tetiklemesine neden olmaktadır. Bu nedenle uzaktan eğitimi yalnızca eğitim faaliyetlerine kullanmakla yetinmemeli; psikolojik destek ve bireysel koçluk hizmetleri gibi faaliyetler ile bireyleri uzaktan eğitime zihinsel olarak da hazır hale getirmek gerekmektedir.
Eğitimcilere Teknik Destek	Birçok öğretmen son dönemde yaşanan zorunlu uzaktan eğitime geçiş sürecinde uyum problemleri yaşamaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için eğitim görevlilerinin sorun yaşadıkları anlarda teknik destek alabilecekleri çağrı merkezleri kurulmalıdır. Ayrıca uyum problemini aşmak için hizmet içi eğitimler verilmelidir. Son olarak ise öğretmenlerin karşılaştığı sorun alanları tespit edilmeli, bu alanların niteliklerine göre çözümler geliştirilmelidir.

Daha Fazla Etkileşim	Uzaktan eğitimin kısıtlı yönlerinden birisi sosyalleşmeyi ve etkileşimi sınırlamasıdır. Bu sınırlamayı engellemek için uzaktan eğitimde mümkün oldukça canlı video konferans dersler tercih edilmeli, asenkron şekilde gerçekleştirilen eğitimden kaçınılmalıdır.
Uygulamalı Alanlar	Uygulamalı alanların yaşadığı problemler göz önünde bulundurulmalı, uygulamalı derslerin telafisi yüz yüze eğitim döneminde yapılmalıdır. Uygulamalı eğitim alması gereken bireylerin bu eğitimleri teorik olarak uzaktan eğitim yoluyla alıp meslek hayatlarına başlamaları engellenmelidir.
Yeni Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri	Uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sıkıntıların başında ölçme-değerlendirme gelmektedir. Geleneksel sistemdeki sınavların uzaktan eğitimde uygulanması güçtür. Bu nedenle uzaktan eğitime yönelik yeni ölçme-değerlendirme yöntemleri geliştirilmelidir. Öğrenciyi düşünmeye ve araştırma yapmaya yönlendiren proje yöntemleri buna güzel bir örnektir.

Küreselleşen dünyamızda teknolojinin hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olduğu aşîkârdır. Teknoloji geliştikçe hemen her alanda etkisini hissettirmektedir. Uzaktan eğitim alanı da hiç şüphesiz teknolojinin önemli rol oynadığı bir alandır. Artan dünya nüfusu, yaşanan küresel salgınlar ve kitlesel eğitim hedefleri uzaktan eğitimin önemini her geçen gün arttırmaktadır. Bu nedenle uzaktan eğitim konusunda daha fazla çalışma yapmak, alana yönelik sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek başta ülkemiz olmak üzere tüm dünya için önemli bir meseledir.

SONUÇ

Uzaktan eğitimin yaklaşık üç yüz yıllık bir geçmişi olduğu kabul edilmektedir. Aradan geçen dönemde uzaktan eğitim önemini giderek arttırmıştır. Özellikle içinde bulunduğumuz pandemi dönemi uzaktan eğitimin önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Devletler vatandaşlarını nitelikli bireyler haline getirerek kalkınmak ve büyümek istemektedirler. Dolayısıyla eğitim faaliyetlerine büyük bütçeler ayırmaktadırlar. Bu nedenle eğitim alanı kamu politikalarında önemli bir yer işgal etmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında kitlesel üretim sürecine giren dünyada bu üretimi gerçekleştirmek için tüm bireylere belli bir eğitim verilmesi gerekmektedir. Bu eğitim ancak kitlesel bir eğitim ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle pek çok ülkede belli bir eğitim düzeyine kadar okula devam etme zorunluluğu vardır. Ancak son yıllarda yaşanan dönüşümler eğitim faaliyetinin bir başlangıç veya sonunun olmadığını göstermiştir. Değişen ve gelişen dünyada bireylerin hayat boyu öğrenme alışkanlığı edinmesi gerektiği anlaşılmıştır. Çok hızlı gelişen teknoloji nedeni ile kazanılan niteliklerin birkaç yıl sonra bir önemi kalmayabilmektedir. Bu nedenle bireylerin eğitimlerinin süreklilik kazanması bir zorunluluktur. Ancak özellikle belli bir yaştan sonra bireylere geleneksel eğitim yöntemleri ile eğitim

verilmesi oldukça güçtür. Bunun nedeni çalışma hayatına giren bireylerin zamanlarının büyük kısmını işlerine ayırmalarıdır. Bu noktada devletler eğitim politikalarında uzaktan eğitimden yararlanarak vatandaşlarını hayat boyu öğrenme süreçlerine dahil edebilmektedir. Tüm bunların yanı sıra uzaktan eğitim geleneksel eğitimin önemli bir destekleyicisidir. Öğrencilerin bireysel çalışmalarında uzaktan eğitimin faydalarından yararlanmasıyla gelişmelerini hızlandırmaları mümkündür. Tüm bu avantajlar uzaktan eğitim faaliyetlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Mektup yolu ile başlayan uzaktan eğitim daha sonra radyo ve televizyon teknolojilerinin gelişmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Eğitici radyo ve TV yayınları yapılmasının faydalarının görülmesi üzerine Açık Öğretim Kurumları kurulmaya başlamıştır. Bu alanda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişmeler öncü sayılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle uzaktan eğitimde tele-konferans yöntemleri uygulanmaya başlamıştır. Son olarak ise internet ve bilgisayarın hayatlarımıza girmesi ile uzaktan eğitim faaliyetleri oldukça yaygınlaşmıştır. Teknolojinin ucuzlayıp yaygınlaşmasıyla paralel şekilde uzaktan eğitim faaliyetleri de ucuzlayıp yaygınlaşmaktadır. 2019 sonundan itibaren dünyada yaşanan pandemi süreci uzaktan eğitim faaliyetleri üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde birçok ülke yüz yüze eğitim faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Bu ülkeler içerisinde uzaktan eğitim altyapısı yeterli olanlar eğitim faaliyetlerine devam edebilmiştir. Uzaktan eğitim altyapısı güçlü olmayan ülkeler ise pek çok sorun yaşamıştır. Pandemi sonrası dünyada pandemi döneminde yaygın kullanılan teknolojilerden kullanılmaya devam edilecek gibi gözükken uzaktan eğitim bu nedenle pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu nedenle uzaktan eğitime gerekli önemin verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli raporlarda uzaktan eğitim ile ilgili açıklamalara rastlamak mümkündür. Ancak modern anlamda uzaktan eğitim faaliyetlerinin gerçekleşmesi 1980 sonrası üniversiteler bünyesinde kurulan açıköğretim fakülteleri ile olmuştur. Bu bağlamda Anadolu Üniversitesi Türkiye'de modern uzaktan eğitimin ilk örneğidir. Daha sonra pek çok üniversitede uzaktan eğitim faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Günümüzde Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi geniş uzaktan eğitim faaliyetleri ile dikkat çekmektedir. Türkiye'de uzaktan eğitim ile ilgili mevzuat düzenlemeleri genel olarak üniversitelerin bünyelerinde çıkarılan yönetmelikler ile düzenlenmektedir. Aktörlere bakıldığında ise MEB, YÖK, Üniversiteler ve Özel Kurumların öne çıktığı görülmektedir.

Çalışmada Türkiye'de uzaktan eğitim alanına dair güçlü yanlar, sorun alanları ve çözüm önerileri de sıralanmıştır. Bu bağlamda uzaktan eğitim geleceğin önemli konularındandır. Alanla ilgili çalışma sayısının artması ve alana olan ilginin yükselmesi ümit edilmektedir.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: Hasan Alpay Karasoy, Emin Cebe ve Pelin Babaoğlu çalışmanın tüm bölümlerinde ve aşamalarında katkı sağlamışlardır. Yazarlar esere eşit oranda katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar ya da herhangi bir kurum/ kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür: Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere teşekkür ederiz.

Ethics Statement: The author declares that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, the Journal of Public Administration and Technology has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Author Contributions: Hasan Alpay Karasoy, Emin Cebe and Pelin Babaoğlu have contributed to all parts and stages of the study. The authors contributed equally to the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors and/or any institution.

Acknowledgement: We would like to thank the referees who contributed to the publication process

KAYNAKÇA

- Akarsu, M. (2019). *Türkiye’de Açık Öğretim Fakültelerinde Kalite Kültürü: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi(AUZEF) Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akdemir, Ö. (2011). “Yükseköğretimimizde Uzaktan Eğitim” , *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), s. 69-71.
- Aksoy, H. (2018). *Uzaktan Eğitimde Merkezi Sınav Sistemi*, Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Akyürek, M. İ. (2020). “Uzaktan Eğitim: Bir Alanyazın Taraması”, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 1-9.
- Altınsoy, F. (2019). *Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Başarılarının Yapay Zekâ Teknikleri ile Tahmini*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Ataş, B. (2017). Açık ve Uzaktan Yükseköğretimde Öğrenme Ortamlarında Videonun Kullanımı: Türkiye’deki Uygulamalara İlişkin Değerlendirmeler, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Avcı, A. (2021). “Pandemi (Covid-19) Üniversite Öğrencileri ve Uzaktan Eğitim Deneyimi”, *HABİTUS Toplumbilim Dergisi*, (2), s. 71-84.
- Avcı, F., Akdeniz, E. C. (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Salgın ve Uzaktan Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar Konusunda Öğretmenlerin Değerlendirmeleri” , *Uluslar arası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(4), s. 117-154.
- Babaoğlu, C. ve Kulaç, O.(2021). “The Covid-19 pandemic’s effect on digitalization and internationalization policies of Turkish higher education” , *iç. Higher Education Policies for Developing Digital Skills to Respond to the Covid-19 Crisis: European and Global Perspectives* (Ed. Nina Tomažević, Dejan Ravšelj, Aleksander Aristovnik), Belçum; European Liberal Forum asbl.
- Babaoğlu, C., Öktem, M. K. (2017) “E-Learning in Higher Education System: An Analysis of Turkish Case” , in. *Open and Distance Learning for Sustainable Growth in Emerging Nations* (Edt: Umesh Chandra Pandey ve Verlaxmi Indrakanti), Hersey/PA:IGI, s. 1-17.
- Bal, Z. E. (2017). *Yükseköğretimde Dijitalleşmenin Uzaktan Öğrenime Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Balıkçioğlu, N., Çınar, D., & Nilüfer, N. (2019). “Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Derslerindeki Memnuniyet Araştırması: Âşık Veysel Meslek Yüksekokulu Örneği”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (1), s. 462-473.
- Best Online Masters in the USA (2021). <https://www.distancelearningportal.com/articles/1307/10-us-universities-offering-top-distance-education.html> . Erişim Tarihi: 30.05.2021.

- Bozkurt, A. (2017). “Türkiye’de Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını”. *Anadolu Üniversitesi AUAd*, 3(2), s. 85-124.
- Can, E. (2020). “Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları” , *Anadolu Üniversitesi AUAd*, 6(2), s. 11-53.
- Çivril, H., Aruğaslan, E., & Özaydın Özkara, B. (2018). “Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Algıları: Bir Metafor Analizi” , *Eğitim Teknolojisi Kuram Ve Uygulama*, 8(1), s.39-59.
- Demir, E. (2014). “Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış” , *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), s. 203-212.
- Düzenli, H. (2019). *Açık ve Uzaktan Öğrenme Bağlamında Verilen Bir Çevrimiçi Dersin Etkinlik Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Enfiyeci, T. (2019). *Çevrimiçi Ortamlarda Lisansüstü Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Topluluk Hissi, Motivasyon ve Akademik Başarısı Arasındaki İlişki: Ahmet Yesevi Üniversitesi Örneği, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Ergenç, İ. E. (2021). *Çevrimiçi (Online) Uzaktan Eğitim Hizmetlerinde E-Hizmet Kalitesi Boyutları; Bir Kalite Fonksiyon Göçerimi ve AHP Uygulaması*, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Etlioğlu, M. (2019). *E-Öğrenmede Öğrenci Tutumu ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkide Öğrenci Duyuşsal Özelliklerinin Aracılık Rolünün İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Garrison, D. R. (2003). “E-Learning in the 21st Century: A Frameworkfor Research and Practice” , Londra: Routhledge.
- İşcan, A. (2020). *Uzaktan Lisansüstü Eğitimde Sınav Otomasyonlarının Geliştirilmesi: Anadolu Üniversitesi Örneği*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Kaya, F. (2020). *Yükseköğretimde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersinin Uzaktan Eğitim Yoluyla Verilmesine İlişkin Öğrenci Görüşleri (Kastamonu Üniversitesi Örneği)*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.
- Koç, E. S. (2021). “Nasıl Bir Uzaktan Eğitim? 1 Yılın Sonunda Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi” , *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 7(2), s.13-26.
- Miller, C. (2021). *Online Education Statistics*. <https://educationdata.org/online-education-statistics> . Erişim Tarihi: 20.05.2021.

- Millî Eğitim Bakanlığı(2020). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020*, http://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=396 , Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Office Of Elementary & Secondary Education (2021). American Rescue Plan. <https://oese.ed.gov/offices/american-rescue-plan/> , Erişim Tarihi: 30.05.2021.
- Özbay, Ö. (2015). "Dünyada ve Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Güncel Durumu" , *INESJOURNAL*, 2(5), s. 376-394.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı*, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> Erişim Tarihi: 11. 06. 2021
- Şen, O. (2021). *Uzaktan Eğitim Yoluyla Gerçekleştirilen Yönetici Eğitimi Faaliyetlerinin Yayılım Süreçlerinin İncelenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir.
- Türk Eğitim Derneği (2020). *Covid-19 Sürecinde Eğitim Uzaktan Öğrenme, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara: TEDEM.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020*, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(-BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(-BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) , Erişim Tarihi: 11.06.2021.
- Yamamoto, T. G., & Altun, D. (2020). "Coronavirüs Ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenebilir Yükselişi" , *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 25-34.
- Yaman, B. (2021). "Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye ve Çin'de Uzaktan Eğitim Süreç ve Uygulamalarının İncelenmesi" , *OPUS*, 17(Pandemi Özel Sayısı), s. 3297-3309.
- Yükseköğretim Kurulu(1996). *Türk Yükseköğretiminin 1-Bugünkü Durumu, Sorunları, Çözüm Önerileri 2-Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akarba Topluluklarından Gelen Öğrencilerin Sorunları, Çözüm Önerileri 3-2547 Sayılı Yükseköğretim Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Taslağı Önerisi*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/turk-yuksekogretiminin-1-2-3.pdf> , Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Yükseköğretim Kurulu(2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Turkiyenin-yuksekogretim-stratejisi.pdf> , Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Yükseköğretim Kurulu(2020). *Küresel Salgında Yeni Normalleşme Süreci*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/kuresel-salginda-yeni-normallesme-sureci-2020.pdf> , Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- Yükseköğretim Kurulu(2020). *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*, <https://istatistik.yok.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 12.06.2021.